

Ольга Луковська
кандидат мистецтвознавства

Відродження текстильного мистецтва в Європі: кінець XIX – перша половина XX століття

Анотація. Стаття присвячена дослідженню провідних тенденцій в європейському художньому текстилі наприкінці XIX – першій половині XX століття. Увагу акцентовано на діяльності знакових художників-текстильників Вільяма Морріса та Жана Люрса, які зробили вагомий внесок у розвиток цього виду мистецтва.

Ключові слова: арттекстиль, відродження, концепція, художник, шпалера.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Вивчення історії, джерел, закономірностей багатовікового розвитку текстильного мистецтва дає можливість краще зрозуміти сучасні процеси, що відбуваються в цій галузі. Для цілісної картини історії текстильного мистецтва актуальним є дослідження найважливіших трендів в Європі (в хронологічному аспекті), що мали місце наприкінці XIX – першій половині XX ст., а також аналіз діяльності провідних митців, які своєю творчістю дали поштовх до його відродження. Актуальність статті визначена також тим, що історія розвитку професійного текстилю в Україні нероздільно пов'язана з європейськими тенденціями.

Зв'язок авторського доробку з важливими науковими та практичними завданнями. Дослідження зумовлене орієнтацією сучасного мистецтвознавства на ретельне вивчення історії декоративного мистецтва. Аналіз провідних концептуальних ідей арттекстилю кінця XIX – першої половини XX ст. дає можливість зробити цілісне теоретичне осмислення його специфіки, інтеграційних взаємодій, що особливо важливе для глибокого розуміння й оцінки мистецької практики в контексті декоративного мистецтва Європи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У загальнотеоретичному осмисленні теми дослідження спирається, насамперед, на праці зарубіжних теоретиків, які висвітлювали окремі аспекти еволюції європейського художнього текстилю. Завдяки вивченню напрацювань І. Гумль, В. Савицької та багатьох інших мистецтвознавців стало можливим системне теоретичне обґрунтування нових явищ в арттекстилі та аналіз творчості визначних мистецьких постатей [7; 9–13]. Основою для написання статті стали також статті у періодичних виданнях вітчизняних та закордонних авторів [1–3; 5; 8].

Загальна проблематика та новизна наукового дослідження. Аналіз опрацьованих джерел засвідчив фрагментарність та побіжність висвітлення питань, пов'язаних з тематикою дослідження. Незважаючи на численні закордонні публікації, в Україні недостатньо вивчені етапи відродження текстильного мистецтва кінця XIX – першої половини XX ст., а також діяльність відомих особистостей у цій галузі.

Отже, **мета статті** – дослідження провідних тенденцій розвитку європейського художнього текстилю наприкінці XIX – першої половини XX ст. на прикладі знакових художників-текстильників Вільяма Морріса та Жана Люрса, які спричинилися до формування характерних рис та суттєво вплинули на його еволюцію, незважаючи на певну часову відстань їхньої творчої діяльності.

Художній текстиль мав власні шляхи розвитку і неодноразово переживав ренесанс. Тканини були важливою частиною багатства влади і хвостопців багатіїв, згадаймо, хоча б, пишні оздоблення шпалерами королівських дворів і церков, від Середньовіччя аж до XIX століття.

Історію відродження художнього текстилю мистецтвознавці поділяють на декілька основних періодів, серед яких особливої уваги заслуговує кінець XIX – перша половина XX ст.

Чергова спроба відродити мистецтво тканної шпалери наприкінці XIX ст. була зроблена відомим англійським художником та теоретиком Вільямом Моррісом (William Morris, 1834–1896), який розумів важливість середньовічних традицій для відродження занепаłego ремесла і перетворив давні шпалери на джерело натхнення у своїй творчій діяльності.

Найвищим мірилом краси Морріс вважав готику і мріяв відновити значення ремесел старих майстрів, які досконало володіли знаннями про властивості матеріалу, сировину й технології, вміли поєднувати просту логіку конструкції з благородною красою форми.

Вільям Морріс напрочуд тонко відчував природу, органіку рослин та вважав навколишній світ найкращим джерелом натхнення. Володіючи невичерпною уявою, митець створив численні орнаментальні композиції з квітів та рослин, що вирізнялися гармонією та рівноваженістю. Пишні троянди, півонії, лілії, тюльпани, гілки верби й жимолості переплітаються в його композиціях у безкінечній різноманітності. Використовуючи винайдену готикою закономірність «неперервного росту викривлених ліній», художник широко застосовував два варіанти побудови орнаментальної композиції – діагональну гілку та ромбовидну сітку, а також відмовився від ефектів прямої перспективи.

Таким чином було створено чимало ескізів і картонів для килимів та шовкових тканин, в тому числі картони для шпалерних бордюрних обрамлень, які він ткав власноруч. Серед кращих творів Вільяма Морріса – gobelени «Флора», «Фруктовий сад», які зачаровують ретельним опрацюванням рослинних мотивів та чудернацькими переплетеннями гілок і листя фруктових дерев [7, с. 21–22].

По суті Морріс був одним з найперших теоретиків майбутнього дизайну, зачатки ідей якого ніби носилися в повітрі. У 1861 р. він створив фірму з випуску

меблів, килимів, широкого спектру декоративної паперової шпалери, чимало взірців якої виробляються й понині. Цікавим у феномені Вільяма Морріса є те, що його діяльність, яка сучасникам видавалася справжньою революцією в дизайні, тепер сприймається як щось досить консервативне. Більше того, широке тиражування його творчості в масовій культурі (посуд, подушки, рушники, прикрашені візерунками його авторства) набуває, подекуди, навіть «кітчового» характеру.

Твори і погляди Вільяма Морріса – це своєрідний художньо-естетичний феномен у процесі оновлення шпалерного ткацтва, оскільки саме традиції середньовіччя стали тією основою, яка призвела до потужного розвитку текстилю в ХХ ст. [6; 13, с. 118–127].

Неодноразові спроби модернізувати мистецтво шпалери та дати йому нове життя спостерігаються на початку ХХ ст. Зацікавлення текстильним мистецтвом пов'язується насамперед із Францією. І хоча подібні тенденції можна простежити й в інших країнах (Польщі, Чехії, Угорщині), все ж, провідна роль належить Франції, де текстильне мистецтво здавна було добре розвинуте й організоване. Франція, поряд із Фландрією, Італією та Іспанією, вважалася найвидатнішим центром гобеленів й дала імпульс до відродження художнього текстилю, яке було зациклене на традиції [11, с. 19].

Варто зауважити, що в образотворчих засобах між гобеленами ХІХ і ХХ ст. з'являються суттєві відмінності. Це пов'язане зі зміною підходів та художніх прийомів як у живописі, так і в архітектурі. Арттекстиль розглядається не сам по собі в своїй онтологічній самобутності, а у взаємозв'язку та в контексті з іншими видами художньої творчості. Художні синтези й симбіози, що мали значну культурну цінність і представляли чималі можливості для естетичного моделювання предметно-просторового середовища, вплинули на саму специфіку художнього текстилю.

Прикметною рисою ХХ ст. є переосмислення різних художніх прийомів і естетичних уявлень минулого; широкого розповсюдження набирає інтеграція художніх засобів та видів мистецтва. Характерним стає прагнення багатьох авторів до роботи на площині: низка живописців відмовляється від передачі об'ємного, тривимірного зображення і тенденція ця, відповідно, перейшла і в арттекстиль.

Прикладом може бути творчість Анрі Матісса. Зокрема, диптих «Полінезія», що складається з килимів «Море» і «Небо», витканий з таким же площинним трактуванням простору, як ескізи, створені в техніці аплікації. Подібне спрощене зображення зустрічається і в килимах, створених за ескізами художників Р. Дюфі, С. Делоне, П. Пікассо. Французький скульптор А. Майоль, який вважав гобелени мистецтвом глибшим і значнішим, ніж живопис, також створив декілька композицій невеликого формату і був практично першим художником на початку ХХ ст., який спробував свої сили у гобелені [4, с. 13; 5, с. 37–38].

Дослідники вважають, що у ХХ ст. кардинальною віхою в революції художнього текстилю стала реформа Жана Люрса, яка, згодом, дала початок появі «нової тапісерії» – нового виду текстильних творів, які тривалий час не були класифіковані.

Видатний французький художник Жан Люрса (Jean Lur at, 1892–1966) став справжнім реформатором та експериментатором шпалерного мистецтва, а його

творчість мала величезний вплив на наступні покоління художників, що працювали в художньому текстилі.

Жану Люрса, з властивим йому розвинутим декоративним чуттям, схильністю до підвищеної експресії кольору, декоративно-площинним трактуванням форми, були близькі як прагнення Матісса впливати на глядача ритмом крупних кольорових площин, так і експерименти Леже з кольором та простором, що потребували великих, просторих приміщень і величезних площин стіни [7, с. 23–29].

Жан Люрса був переконаний, що природа шпалери відмінна від природи живопису, адже вона не може точно копіювати картину і має бути пов'язана з архітектурним середовищем, для якого призначена. Тому він змінив підхід до композиції, яка будуватиметься за законами монументального мистецтва, а не живописного.

У Франції Жан Люрса перший відмовився від тканини-картини, а почав шукати для неї іншого шляху розвитку, ніж повтор станкового малярства. Це, своєю чергою, вплинуло й на технічні властивості виконання. Для отримання нових декоративних ефектів він зменшив щільність переплетення та почав використовувати товстішу вовну, що змінило поверхню твору, у порівнянні з використанням тоненької вовни для шпалер у минулі часи, та надало творові фактурності.

Однією з головних вимог до творів стає площинність зображень, відсутність об'єму та перспективи: гобелени перестають бути копією живописного полотна. Люрса також відмовляється від пишної кайми гобелена, а обрамленням стає сам дизайн інтер'єру. Проте рівномірний візерунок, використання алегорії та символів залишається традиційним [2, с. 50–51].

Переворот, який зробив Жан Люрса в гобелені, був закономірним: революція, що відбулася за п'ятдесят років до цього в живопису, не могла оминати гобелен. Тим більше, зміни сталися не тільки в гобелені, але й в кераміці, скульптурі, дизайні і т. д. (текстильне мистецтво було чи не останнім у цьому ряду). Однак, переворот у гобелені зробити було складніше, ніж в інших галузях в силу тривалості їхнього виконання, консервативності ткачів, меншою затребуваністю творів.

Варто зауважити, що особливий вплив на творчість Жана Люрса мало його знайомство в 1937 році з відомою серією шпалер XIV століття «Апокаліпсис», яка була створена для Луї I Анжуйського (Louis Ier d'Anjou) і досі зберігається в Анжерському замку. Саме з цього часу роботи Люрса наповнюються особливою символічною й епічною поетикою, апофеозом якої, згодом, стане його цикл з 10 шпалер під назвою «Пісня світу».

Художник створює близько тисячі шпалер, серед них – гобелени «Вино», «Час», «Музика», «Поезія», «Америка», «Європа», «Земля», «Небо» та багато інших. У кожному творі митець представляє свій Всесвіт, вони сповнені різноманітними символами, що стає прикметною рисою творчості автора.

Як стверджував сам художник, з мистецтвом шпалери він познайомив близько ста талановитих живописців. Серед інших, картони для текстильних композицій виконував відомий французький архітектор Ле Корбюзьє (Le Corbusier), який цікавився мистецтвом текстилю.

Дякуючи Жану Люрса, текстильне мистецтво опинилося у центрі уваги мистецького світу, що призвело до стрімкого його розвитку. Отже, можна стверджувати, що творчість митця суттєво вплинула на декілька наступних поколінь художників і на розвиток образотворчого мистецтва другої половини ХХ століття загалом.

Висновки. Отже, як засвідчує дослідження наприкінці ХІХ – першій половині ХХ ст. в історії європейського мистецтва текстилю вирізняються важливі етапи його розвитку. Насамперед, своєрідним художньо-естетичним феноменом на шляху оновлення арттекстилю була діяльність англійського художника й теоретика Вільяма Морріса. Наступний етап – це творчість реформатора шпалерного мистецтва та знакового художника Жана Люрса.

Так, Вільям Морріс прагнув до відродження середньовічних традицій для відновлення занепалялого ремесла тканій шпалери та став одним з основоположників сучасного дизайну.

Головним досягненням Жана Люрса була реформа шпалери як високого мистецтва, збагаченого значним й актуальним смисловим змістом. Відродження ним текстильного мистецтва дало початок новим напрямкам, актуальним у багатьох видах сучасного мистецтва.

Перспективи використання результатів дослідження. Основні положення, викладені у статті, є багатим підґрунтям для подальшого дослідження тенденцій європейського арттекстилю та творчої діяльності провідних художників, що працювали в цій галузі. Матеріал може бути використаний для написання теоретичних досліджень, а також – курсу лекцій з історії європейського художнього текстилю.

1. Аронов В. Р. // Предметная среда в теории У. Морриса. // Художник, 1970, № 9, с. 34–35

2. Бойко О. Традиции шпалерного ткачества и творчество Жана Люрса – основоположника и классика современной шпалеры / О. В. Бойко // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. Мистецтвознавство. Архітектура. – 2014. – № 6. – С. 50 – 53.

3. Діно А. Жан Люрса / Абідін Діно // ДИ ССРСР. – № 7. – 1966. С. 21–26.

4. Киселева О. Возрождение искусства шпалеры во Франции в первой половине ХХ века и творчество Жана Люрса. Дис. ... канд. искусствоведения. – Санкт-Петербург, 1995. – 23 с.

5. Логинов В. Французские гобелены // Декоративное искусство СССР. – № 2. – 1969. – С. 35–48.

6. Магюхина А. Традиции средневекового шпалерного ткачества и проблема возрождения искусства шпалеры в ХІХ веке. Уильям Моррис: Дис. ... канд. искусствоведения. – Санкт-Петербург, 2006 – 163 с.

7. Савицкая В. Превращения шпалеры. – М.: Галарт, 1995. – 87 с.

8. Andre Kuenzi. La nouvelle tapisserie. – Published by Gen ve, Les Editions de Bonvent, 1973. – 303 p.

9. Huml I. Biennale w Lozannie // Stuka/ – 1/1. – 1974. – S. 42–44.

10. Huml I. Łozański pejzaż` 87 // Projekt. – № 1/178 – 1988. S. 4–9.

11. Huml I. Współczesna tkanina polska / Irena Huml. – Wa-wa: Arkady, 1989. – 244 s.
12. Parry L. Textiles. William Morris. London, 1996. – 228 p.
13. Phillips B. Tapestry. London, 1994. – 240 p.

Возрождение текстильного искусства в Европе: конец XIX – первая половина XX века

Ольга Луковская

Аннотация. Статья посвящена исследованию ведущих тенденций в европейском художественном текстиле конца XIX – первой половины XX века. Внимание акцентировано на деятельности знаковых художников-текстильщиков Уильяма Морриса и Жана Лурса, которые сделали весомый вклад в развитие этого вида искусства.

Ключевые слова: арттекстиль, возрождение, концепция, художник, шпалера.

The Renaissance of Textile Art in Europe: late XIX th – the first half of XX th century

Olha Lukovska

Abstract. Paper is devoted to the investigation of dominating tendencies in European art textile of the late XIX – the first half of XX century. Glimpse into history, into the sources of centuries long evolution of textile art allows to understand better the state-of-the-art processes in it.

With respect to general theoretical views, present work refers, first of all, to the studies of foreign theoreticians, who enlightened certain aspects of the European art textile evolution. Background for this paper was provided by numerous periodical publications.

The paper focuses on the activity of renowned textile artists William Morris and Jean Lursat that made a tremendous contribution to this field of art. Despite many publications abroad, in Ukraine their creativity is scarcely reviewed.

The presented study has shown that art textile had its own development routes and there were several moments that could be considered as renaissance. The history of renaissance in art textile is divided by art theoreticians into a few principal periods, of which particularly interesting is the time frame between the end of XIX and the first half of XX century.

The activity of English artist and theoretician William Morris was a specific art and aesthetic phenomenon on the road to renewed art textile. The artist longed to reborn the forgotten middle-age traditions of weaved fabric and became one of the founders of modern design.

The main achievement of Jean Lursat was the reform of fabric as high art, which he indeed filled with new sense. He was the first in France to refuse textile-painting. Flattening and absence of volume and perspective become main features of the art works; fabric is no longer copy of the painting. To implement new decoration effects, he decreased the thickness of weave and started to use thicker wool, adding more texture.

Renaissance of the art textile by Jean Lursat gave rise to new directions, actually developing in many branches of modern art.

Key words: art textile, renaissance, concept, artist, tapestries.